

його послідовна організаційно-культурологічна діяльність, орієнтована на утвердження національної самосвідомості. Численні політичні і богословські твори П.Могили Франко розглядає і пропагує в працях - "Розбір думи про бурю на Чорнім морі", "Історія української літератури", "Наші коляди" та багатьох інших.

Франко неодноразово відзначає, що П.Могила "вніс небувале пожвавлення в церковне і розумове життя всього народу", і його головне дітище - Києво-Могилянська академія стала "заборолом православ'я і південноруської національності", поважним, європейського рівня центром науки і освіти. Провідну заслугу Могили та його однодумців Франко вбачає у "...ствердженні думки про безперервність культурно-історичного розвою українсько-руського народу" на духовно-політичних ідеалах Київської Русі - "...першим центрі цивілізації, політичного з'єднання і національної свідомості всього руського племені".

Водночас Франко, думається, цілком справедливо, хоча місцями і полемічно загострено, вважає, що духовно-просвітницька діяльність Могили та інших діячів, як і самої Академії, не завжди послідовно утверджувала "новочасні вимоги з потребами українського народу", не в усьому була наповнена цілісним "патріотичним духом". Абстрактно-схоластичні, позбавлені чіткої національної орієнтації мотиви Академії, закладені її фундаторами, "не виховали ані одного визначного письменника і ані одного сильного характеру, а натомість наплодили велику масу учених, що понесли свої услуги в Московщину". Проте Франко залишився незмінним у високій оцінці XVII ст., що дало вагомий імпульс для появи "...цілого ряду людей енергійних, талановитих, трудящих і, як на свій час, очитаних і вчених", які гідно репрезентували наше літературне відродження, закладали підґрунтя українського державотворення ХХ ст.

С.Головащенко (Київ)

Ідея єдності політики і моралі у творчості Петра Могили

В особі митрополита П.Могили Україна отримала духовного лідера. Це було визнано, незважаючи на відсутність конфесійної єдності. Завзятий прихильник католицизму та унії Касіян Сакович у своїй "Перспективі" визнавав, що у православних школах отця Могили "вчать добре". А православні Могилині Требники протягом століть поширювались, зберігались і вшановувались саме у греко-католицьких парафіях. Однак духовне лідерство П.Могили мало визначну особливість. Він був предстоятелем Київської Митрополії тоді, коли церква залишилася чи не єдиним репрезентантом духовної, національно-культурної, а згодом і політичної ідентичності української спільноти. В умовах втрати державного суверенітету актуальною виявилася унікальна здатність християнської церкви через свої інституції та ідеологію бути носієм, зберігачем та

ретранслятором соціального, в тому числі політичного досвіду та форм суспільної організації. У 30-40 рр. XVII ст. справжня політична активність П.Могили мала реальні наслідки. Це - легалізація православної церкви, інтеграція її до наявної правової та політичної системи; впорядкування внутрішньо-церковного життя; перспективи полагодження міжконфесійних відносин. Могила, церковний лідер, фактично був політиком загальнонаціонального масштабу.

Тому варто уважніше придивитися до ідей, висловлених Петром Могилою у різні роки з приводу покликання та особливостей служіння провідника народу, керівника, політика. Зразком керівництва для П.Могили було, безперечно, пастирство, головними рисами якого він вважав "уміння та побожність життя" (передмова до Учительного Євангелія 1637 р.). Архієрейська ж доля - це не задоволення достатками й пошаною, а "праця й тягар". Бо "хто пасе, той мусить не спати, а перебувати біля своїх овець, проводити їх прикладом свого життя і цовчання" (Передмова до Требника 1646 р.). Вже на початку свого митрополитства П.Могила писав перемишльським братчикам про неканонічне обрання одного з єпископів: "... хоч би ангел з неба зійшов, але проти совісті та правил святих отців вчинити того не зможемо". Важливо, що митрополит спирався тоді на певний принцип керівництва - церковного, та водночас і політичного. А саме: діяльність архієрея (водночас і політика) має повністю підпорядковуватися правилам та законам; воля провідника, навіть освячена "вищими" міркуваннями, навіть оперта на "вищі" авторитети, але спрямована проти законів, - є справою аморальною, діянням "проти совісті". Очевидно, і сам П.Могила свідомо співставляв власні принципи пастирського служіння та керівництва з принципами здійснення світської влади. Справжній правитель "повинен не тільки про себе дбати, але й про підлеглих, не тільки у політичних справах вправлятися, але й духовним навчатися, не тільки про мирське, але й про Божественне пектися", бути "зразком благочестя, чесності, правди і всіх чеснот". Так писав у 1631 р. Києво-печерський архімандрит П.Могила, присвячуючи Цвітну Тріодь своєму братові Мойсею, молдовлахійському господарю. У контексті наведених ідей П.Могили стає зрозумілішою його порада віленським братчикам обрати старшим братського монастиря чоловіка "ученого, політика і живота побожного". Розуміючи тут "політику", очевидно, у класичному смислі - як мистецтво впорядковувати людські стосунки, П.Могила розглядає її чинність лише у зв'язку з релігійно освяченою моральністю, "побожністю життя".

Вірність ідеї "не панувати, а опікуватися" митрополит засвідчив навіть в останні дні свого життя - у своєму тестаменті. "... не хотячи, аби в якому непорядку мав би зостатися дім мій, що мені від Пана Бога дістався у зверхність", - говорить П.Могила. А "дім" цей, куди митрополит зановіщав майже усі свої кошти - це школа,

друкарня, церкви - те, що залишилося насправді вартим уваги. Бо зовсім "не досить становища, гідності, престолів, достатків, послугу й пошани" (Передмова до Требника 1646 року).

Спостерігаємо виголошення моральних та політичних максим, актуальних і для новітньої церковної пастирської служби і для носіїв політичної ідеології. Тож отримуємо ще одну підставу розглядати ювілей Петра Могили у тому ж контексті, що й ювілей Богдана Хмельницького - у контексті формування духовних та політичних засад розвитку української нації.

І.Гаюк (Львів)

До проблеми визначення дати народження Петра Могили

Загальноприйнятою датою народження Петра Могили донедавна вважалося 21 грудня 1596 року. Вона була обґрунтована професором Київської духовної академії С.Голубєвим і прийнята більшістю дослідників. Проте цю дату на основі своєї розшифровки напису на срібній пластині з нагробку П.Могили професор О.Білодід поставив під сумнів. Свою гіпотезу він підтверджує тим: 1) що якби П.Могила народився у 1596 р., то він ніяк не встиг би одержати таку блискучу західноєвропейську освіту; 2) можливість обрання такого молодого ченця архимандритом Києво-Печерської лаври. Згідно його версії, Петро Могила народився у 1576 році. На думку дослідника, лише за цього можна з'ясувати його західноєвропейську освіту.

Проте гіпотеза О.Білодіда є сумнівною з багатьох причин; це підтверджує аналіз того ж напису на пластині професором Семчинським.

Достовірність дати 1596 року підтверджує і аналіз біографії П.Могили. Насамперед зауважимо, що Петро Могила без жодних обмежень в часі встигав до 1618-1619 років отримати блискучу західноєвропейську освіту. І це не якась винятковість. Приклад життєвої долі митрополита В.Рутського засвідчує це також.

Коли сім'я вдови Симеона Могили перебралася у 1607-1608 рр. у Річ Посполиту, то опікуном П.Могили була його мати, а в 1619-1620 рр. ним був коронний гетьман С.Жолкевський. В ті часи опікунство до 25 років - нормальне явище, але опікунство над сорокарічною людиною могло бути лише внаслідок її психічної неповноцінності, про що у випадку П.Могили не може бути й мови.

В епітафії є згадка про те, що Петро Могила у молоді роки брав участь у Хотинській битві (1621 р.). Зрозуміло, що 47-річну людину ніяк не могли назвати молодого. Блискуча церковна кар'єра не є винятковою, унікальною в історії Української церкви. Навіть в наш час були випадки висвяти тридцятирічних в православних церквах України.